

Helse Bergen akuttmottak
Kristine Faye

Deres ref.:
Vår ref.: 23/41449-2
Saksbehandler: Hanna Buer Haddeland
Dato: 27.11.2023

Svar på henvendelse om grunnlag for å tilbakeholde personer uten lovlig opphold i Norge etter hol. § 10-2 og betaling for dette

Helsedirektoratet viser til henvendelse per epost datert 4. september 2023, hvor det tas opp to spørsmål. For det første om en pasient uten lovlig opphold i Norge kan tilbakeholdes ved institusjon med hjemmel i helse- og omsorgstjenesteloven (hol.) § 10-2. I henvendelsen beskrives det at pasientens tilstand er vurdert slik at denne ville dannet grunnlag for tvungen tilbakeholdelse dersom vedkommende hadde hatt lovlig opphold. Det andre spørsmålet er hvem som i så fall skal finansiere helsehjelpen.

Tilbakeholdelse ved institusjon etter hol. § 10-2

Pasient- og brukerrettighetsloven § 1-2 første ledd gir grunnlag for å gjøre unntak fra lovens kapittel 2 i forskrift for personer som ikke er norske statsborgere eller ikke har fast opphold i riket. Forskrift av 16. desember 2011 nr. 1255 om rett til helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket er gitt med hjemmel i denne bestemmelsen. Forskriften regulerer de materielle rettighetene til helsetjenester for personer som ikke har lovlig opphold i Norge.

Etter forskriften § 5 første ledd har alle personer som oppholder seg i riket, rett til nærmere presiserte former for helsehjelp etter pasient- og brukerrettighetsloven § 2-1 a andre ledd og § 2-1 b andre ledd første punktum. De presiserte formene for helsehjelp denne pasientgruppen har rett til å motta, er angitt i bokstav a-e. I dette tilfellet er det bokstav a som eventuell er aktuell.

Etter bokstav a har alle som oppholder seg i Norge rett til helsehjelp fra kommunen og spesialisthelsetjenesten som er "helt nødvendig og som ikke kan vente uten nært forestående død, varig sterkt nedsatt funksjonstilstand, alvorlig skade eller sterke smerter."

Spørsmålet blir hva slags type helsehjelp tilbakeholdelse i institusjon etter hol. § 10-2 er, nærmere bestemt om helsetilstand som danner grunnlag for slik tilbakeholdelse omfattes av begrepet "helt nødvendig og ikke kan vente" jf. forskriften § 5 bokstav a.

Rundskriv I-5/2011 (<https://lovdata.no/pro/rundskriv/i-2011-5>), punkt 2.2. gir noe veiledning til denne vurderingen. Her står det:

Helsedirektoratet

Avdeling helserett og bioteknologi

Hanna Buer Haddeland

Postboks 220 Skøyen, 0213 OSLO • Besøksadresse: Vitaminveien 4, Oslo • Tlf.: (+47) 47 47 20 20

Org.nr.: 983 544 622 • postmottak@helsedir.no • www.helsedirektoratet.no

Bestemmelsen angir at alle personer som oppholder seg i riket har rett til helsehjelp som er helt nødvendig og som ikke kan vente. Retten er uavhengig av andre faktorer, slik som oppholdsgrunnlag og oppholdets lengde, og kommer i tillegg til rett til øyeblikkelig hjelp og rett til vurdering, jf. pkt 2.1 over. Retten omfatter både somatikk og psykiatri.

Vurderingen av hvilke tilstander som ikke kan vente, må gjøres på individuelt medisinsk grunnlag. Forskriften legger til grunn en tidsramme på tre uker. Dersom det anses nødvendig at tilstanden behandles innen dette tidsrommet, har vedkommende rett til helsehjelp.

Forebyggende og rehabiliterende behandling vil normalt falle utenfor retten. Også slik behandling kan imidlertid etter omstendighetene omfattes, dersom behandlingen ikke kan vente. Det samme vil være tilfellet når det gjelder opphold i sykehjem.

Som det fremgår her, omfatter begrepet både somatikk og psykiatri. Vurderingen må gjøres på individuelt medisinsk grunnlag. Når det står at "forskriften legger opp til en tidsramme på tre uker" betyr det at dersom det er nødvendig å gi helsehjelpen innen tre uker så vil dette omfattes av rettigheten. I rundskrivet er det i utgangspunktet avgrenset mot forebyggende og rehabiliterende behandling. Opphold på rusinstitusjon kan anses som en rehabiliterende form for helsehjelp. Det fremgår likevel at dersom slik behandling ikke kan vente kan det likevel omfattes av begrepet "helsehjelp som er helt nødvendig og ikke kan vente."

Opphold ved institusjon *uten eget samtykke* etter hol. § 10-2 er et tvangstiltak ovenfor rusmiddelavhengige. Det er kommunen som vurderer om det skal fremmes slik sak, og det er spesialisthelsetjenesten som har plikt til å utpeke slike institusjoner jf. spesialisthelsetjenesteloven § 2-1a femte ledd. Formålet med tilbakehold i institusjon etter hol. § 10-2 er «undersøkelse og tilrettelegging av behandling», jf. bestemmelsens første ledd. Dette må tolkes slik at bestemmelsen ikke gir hjemmel for tvang utelukkende for å avverge fare.

Vilkåret for tvungen tilbakeholdelse i institusjon etter § 10-2 første ledd er at pasienten "utsetter sin fysiske eller psykiske helse for fare ved omfattende og vedvarende misbruk, og dersom hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig". Dette innebærer at vilkåret for å benytte tvang er at manglende hjelpetilbud vil føre til fare for vedkommendes fysiske eller psykiske helse. Dette kan tilsi at vedkommende kan komme i en av situasjonene som nevnt i forskriften § 5 bokstav a. Særlig aktuelt er alternativet "alvorlig skade" i nevnte forskriftsbestemmelse. Ordlyden "fare for ... alvorlig skade" jf. forskriftens § 5 bokstav a tilsier imidlertid at skaden må anses som noe mer nærliggende og at følgen av å ikke gi helsehjelp vurderes å kunne bli mer alvorlig, sammenliknet med terskelen "utsetter sin (...) helse for fare" i hol. § 10-2. Det må derfor foretas en konkret vurdering av om det å avstå fra å holde personen tilbake med tvang i en institusjon for rusavhengige kan medføre "alvorlig skade" dersom slik hjelp ikke gjennomføres innen tre uker.

Helsedirektoratets vurdering er på denne bakgrunn at tilbakeholdelse ved institusjon etter § 10-2 etter omstendighetene og en konkret vurdering kan omfattes av forskrift om helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket § 5 bokstav a.

Finansiering

Spesialisthelsetjenesteloven § 5-3 regulerer spørsmålet om betaling for helsehjelp ved spesialisthelsetjenesten for personer uten lovlig opphold. Institusjonsplasser for rusmiddelavhengige ligger til spesialisthelsetjenesten. Det vises til spesialisthelsetjenesteloven § 2-1a første ledd nr. 5. Her fremgår det at spesialisthelsetjenesten skal sørge for at personer innenfor regionen tilbys tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddelavhengighet, herunder institusjonsplasser som kan ta imot rusmiddelavhengige med hjemmel i helse- og omsorgstjenesteloven §§ 10-2 til 10-4.

Utgangspunktet er at personer som «ikke har bosted i riket», selv skal dekke behandlings- og forpleiningsutgifter fullt ut, jf. spesialisthelsetjenesteloven § 5-3 første ledd første punktum.

Formuleringen «ikke har bosted i riket» omfatter personer som oppholder seg i landet uten lovlig opphold, se rundskriv I/2017-3, punkt 4. Her fremgår det videre at det ikke kan kreves forhåndsbetaling ved øyeblikkelig hjelp og «helsehjelp som ikke kan vente". Dersom pasienten ikke kan dekke utgiftene selv, må disse dekkes av helseinstitusjonen, i henhold til spesialisthelsetjenesteloven § 5-3 første ledd andre punktum. Utgiftene belastes institusjonen dersom pengene ikke lar seg inndrive fra pasienten.

Vennlig hilsen

Wenche Dahl Elde e.f.
avdelingsdirektør

Gunhild J. Røstadsand
seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk